

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Гуманітарно-педагогічний факультет

**ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО
ЗАХИСТУ**

**В.о. завідувача кафедри
соціальної роботи та реабілітації**
_____ Григоренко Т. В.
(підпис) (ПІБ)

« ____ » _____ 2026 р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему «Соціальна підтримка військовослужбовців в умовах війни»

Спеціальність 231 Соціальна робота

Гарант освітньої програми

доктор педагогічних наук, професор
(науковий ступінь та вчене звання)

_____ (підпис)

Осадченко І.І.
(ПІБ)

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

кандидат педагогічних наук, доцент
(науковий ступінь та вчене звання)

_____ (підпис)

Пєша І.В.
(ПІБ)

Виконав

_____ (підпис)

Кульба Н.Т.
(ПІБ студента)

КИЇВ – 2026

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Гуманітарно-педагогічний факультет**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**В.о. завідувача кафедри
соціальної роботи та реабілітації**

_____ Григоренко Т. В.
(підпис) (ПІБ)
« _____ » _____ 2026 р.

**З А В Д А Н Н Я
на виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи студенту**

_____ Кульбі Назару Тарасовичу _____

Спеціальність 231 Соціальна робота

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи «Соціальна підтримка військовослужбовців в умовах війни»

затверджена наказом ректора НУБіП України від « _____ » _____ 202__ р.

Термін подання завершеної роботи (проекту) на кафедру « _____ » _____ 202__ р.

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи (дипломного проекту бакалавра):
наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених; матеріали періодичних видань; навчальна та довідкова література з теми дослідження.

Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Проаналізувати теоретико-методичні засади соціальної підтримки військовослужбовців в умовах воєнного стану.
2. Проаналізувати чинну нормативно-правову базу та систему державних гарантій соціального захисту учасників бойових дій та їхніх родин в Україні.
3. Дослідити й узагальнити практичний досвід реалізації державних програм та практичної діяльності недержавного сектору.
4. Сформулювати практичні рекомендації щодо оптимізації міжвідомчої взаємодії та цифровізації послуг для ветеранів.

Дата видачі завдання « _____ » _____ 202__ р.

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

_____ Пеша І.В.
(підпис)

Завдання прийняв до виконання

_____ Кульба Н.Т.
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ВЕТЕРАНІВ	
1.1. Соціальна підтримка як складова державної політики та соціальної роботи.....	
1.2. Аналіз нормативно-правової бази соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей	
1.3. Основні напрями та види соціальної підтримки військовослужбовців в умовах воєнного стану	
Висновки до розділу 1	
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ТА ІНСТРУМЕНТИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
2.1. Державні програми та інструменти соціальної підтримки в умовах воєнного стану	
2.2. Роль громадських організацій та волонтерського руху в системі підтримки	
2.3. Основні виклики та проблеми в реалізації державних та громадських ініціатив.....	
Висновки до розділу 2	
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	
3.1. Оптимізація міжвідомчої взаємодії та цифровізація послуг	
3.2. Розвиток системи психосоціальної реабілітації та реінтеграції	
3.3. Практичні рекомендації щодо вдосконалення соціального супроводу та посилення адресності соціальної допомоги	
Висновки до розділу 3	
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	

РЕФЕРАТ

Обсяг та структура роботи: Бакалаврська кваліфікаційна робота викладена на 65 сторінках комп'ютерного тексту, складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи __ сторінок. Робота містить 1 таблицю.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та комплексно проаналізувати стан надання соціальної підтримки військовослужбовцям та членам їхніх родин в умовах війни, виявити ключові проблеми взаємодії суб'єктів соціальної роботи та розробити практичні рекомендації щодо оптимізації допомоги на засадах цифровізації, проактивності та деінституціоналізації.

Об'єкт дослідження: процес соціальної підтримки військовослужбовців та ветеранів в Україні в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження: технології, методи, інноваційні підходи та практичний досвід державних органів і громадських організацій щодо реалізації соціальної підтримки та психосоціальної реабілітації комбатантів та членів їхніх родин.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: аналіз наукової літератури, нормативно-правовий аналіз (для вивчення законодавчої бази), системно-структурний аналіз (для класифікації видів соціальної підтримки), кабінетне дослідження та узагальнення практичного досвіду державних інституцій і недержавного сектору.

Основні результати дослідження. У роботі здійснено комплексний аналіз нормативно-правової бази соціального захисту військовослужбовців, який виявив суттєвий розрив між задекларованими державними гарантіями та їхньою практичною реалізацією через надмірну бюрократизацію процедур. Досліджено

діючі державні програми (фінансові, житлові, медичні, освітні) та встановлено, що сучасна соціальна політика перебуває на етапі трансформації від пасивної патерналістської моделі до активного стимулювання економічної незалежності ветеранів (цифровізація через «Дія» та «Армія+», гранти «єРобота», ваучери на навчання). Доведено фундаментальну роль недержавного сектору та громадських організацій, які виступають не лише надавачами послуг, а й ключовими соціальними інноваторами та адвокатами змін.

Виявлено та систематизовано основні системні виклики: інституційні бар'єри (зокрема складність проходження ВЛК та МСЕК), фінансово-економічні обмеження місцевих бюджетів, гострий дефіцит кваліфікованих кадрів у громадах та неадаптованість системи до гендерних потреб жінок-військовослужбовців. Для подолання цих проблем запропоновано модель вдосконалення міжвідомчої взаємодії та створення «єдиного вікна» на базі інтегрованих реєстрів. Обґрунтовано необхідність переходу до проактивної соціальної допомоги, розбудови мережі центрів психологічної декомпресії та масштабування менторських програм «рівний-рівному» для забезпечення екологічної реінтеграції захисників.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці конкретних рекомендацій щодо розбудови мережі центрів психологічної декомпресії, впровадження інституту менторства «рівний-рівному», оптимізації роботи соціальних працівників за принципом кейс-менеджменту та масштабування цифрових послуг через інтеграцію відомчих баз даних.

Ключові слова: соціальна підтримка, соціальна робота, військовослужбовці, ветерани, реінтеграція, цифровізація послуг, психосоціальна реабілітація, проактивна допомога.

ВСТУП

Актуальність теми. Повномасштабна війна в Україні докорінно змінила архітектуру соціальних відносин, поставивши перед державою та суспільством надскладне завдання — формування дієвої системи підтримки військовослужбовців, ветеранів та їхніх родин. В умовах тривалих інтенсивних бойових дій та безпрецедентного психоемоційного навантаження, захисники потребують не лише гарантованого матеріального забезпечення, а й багатокomпонентної системи психологічної, правової, медичної допомоги та стратегії повної соціальної реінтеграції.

Статистичні дані та соціологічні дослідження (зокрема, регулярні звіти Українського ветеранського фонду та дослідження «Потреби ветеранів», проведені у 2023–2024 рр.) свідчать про те, що ключовими запитами залишаються медична реабілітація, допомога у працевлаштуванні та подолання бюрократичних перешкод при отриманні статусів. Зокрема, понад 60% опитаних ветеранів зазначають необхідність підтримки у сфері ментального здоров'я та розширення програм економічної незалежності.

Існуюча система соціального захисту, що була сформована у попередні роки, сьогодні стикається з критичними викликами: масовим характером потреб, обмеженістю бюджетних ресурсів та необхідністю миттєвої адаптації нормативної бази до умов воєнного часу. Недостатня координація між відомствами та застарілі механізми надання послуг актуалізують потребу в аналізі сучасного стану системи підтримки та пошуку інноваційних шляхів її модернізації на засадах людиноцентричності та цифровізації.

Стан наукової розробки проблеми. Питання соціального захисту та підтримки військовослужбовців перебувають у центрі уваги багатьох вітчизняних науковців. Теоретичні основи соціальної роботи з військовими досліджували такі вчені, як Т. Семигіна, О. Безпалько, С. Ставицька. Проблеми правового

регулювання та державного управління у цій сфері висвітлені у працях В. Ландсман, В. Стасюка, О. Тюпті. Психологічні аспекти реабілітації та подолання ПТСР вивчали О. Блінов, М. Приходько та С. Гірняк. Водночас динамічність воєнних подій та стрімка цифровізація соціальної сфери потребують подальших досліджень та розробки оновлених практичних рекомендацій.

Мета роботи — теоретично обґрунтувати та комплексно дослідити стан надання соціальної підтримки військовослужбовцям та членам їхніх родин в умовах війни, визначити ключові проблеми взаємодії суб'єктів соціальної роботи та розробити комплексну модель оптимізації допомоги на засадах цифровізації.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

1. Проаналізувати теоретико-методичні засади соціальної підтримки військовослужбовців в умовах воєнного стану.
2. Проаналізувати чинну нормативно-правову базу та систему державних гарантій соціального захисту учасників бойових дій та їхніх родин в Україні.
3. Дослідити й узагальнити практичний досвід реалізації державних програм та практичної діяльності недержавного сектору.
4. Сформулювати практичні рекомендації щодо оптимізації міжвідомчої взаємодії та цифровізації послуг для ветеранів.

Об'єктом дослідження є процес соціальної підтримки військовослужбовців в Україні в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є технології, методи, інноваційні та практичний досвід державних органів і громадських організацій щодо реалізації соціальної підтримки та психосоціальної реабілітації комбатантів та членів їхніх родин.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у роботі використано такі методи: аналіз наукової літератури та нормативних актів (вивчення законів, визначення пілґ та з'ясування сутності соціальної допомоги); кабінетне дослідження (для збору та узагальнення офіційної інформації

Мінветеранів, Мінсоцполітики та звітів Українського ветеранського фонду); аналіз практичного досвіду (для вивчення реальної роботи цифрових сервісів та недержавних ветеранських просторів).

Матеріали та рекомендації роботи мають прикладний характер і можуть бути використані у практичній роботі органів соцзахисту, ЦНАПів та ветеранських організацій для спрощення обслуговування захисників за принципом «єдиного вікна»; при створенні локальних «дорожніх карт ветерана» (пам'яток та чат-ботів) для швидкого інформування військових про їхні права та пільги; соціальними працівниками та психологами для використання методів екотерапії та іпотерапії (зеленої соціальної роботи) під час реабілітації ветеранів.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи ____ сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ВЕТЕРАНІВ

1.1. Соціальна підтримка як складова державної політики та соціальної роботи

Сучасний стан розвитку суспільства, особливо в умовах воєнного стану, висуває особливі вимоги до системи соціального забезпечення. Соціальна підтримка сьогодні є не просто механізмом розподілу ресурсів, а стратегічним інструментом підтримки стабільності та відновлення людського капіталу. Вона виступає гарантом того, що кожен громадянин, який опинився у складних життєвих обставинах, отримає необхідну підтримку для збереження гідності та соціальної суб'єктності.

Для глибшого розуміння механізмів цієї системи необхідно розмежувати ключові поняття та вибудувати їх чітку ієрархію, оскільки у вітчизняній практиці вони часто помилково вживаються як синоніми:

Соціальний захист — це комплексна система законодавчо встановлених гарантій та макроекономічних заходів, спрямованих на забезпечення соціальних прав людини, насамперед у сфері матеріального забезпечення у разі настання соціальних ризиків (інвалідність, хвороба, старість, втрата годувальника) та гарантування конституційного права громадян на належний життєвий рівень. Він реалізується через загальнообов'язкове державне соціальне страхування, пенсійне забезпечення та житлові субсидії [1].

Соціальна підтримка — сукупність заходів, що включають грошову допомогу, надання соціальних послуг та психологічну допомогу особам або сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, з метою подолання цих

¹ Семігіна Т. В. Сучасна соціальна політика: навч. посіб. К.: Академія, 2020. 232 с.

обставин, їх мінімізації та активізації власних ресурсів клієнта для відновлення його повноцінного соціального функціонування. Соціальна підтримка є проактивною, людиноцентричною та спрямованою на індивідуальні потреби людини^[2].

Соціальна допомога — це адресна, переважно короткострокова грошова або натуральна допомога (пільги, виплати, одноразові компенсації), яка надається вразливим категоріям населення (у тому числі малозабезпеченим особам або сім'ям) на основі оцінки їхнього матеріального стану та рівня доходів для задоволення базових життєвих потреб^[3].

Соціальна робота з військовослужбовцями — це спеціалізована діяльність, спрямована на сприяння адаптації військових до умов служби, підтримку їхнього морально-психологічного стану, а також забезпечення процесу комплексної психосоціальної реінтеграції в цивільне життя після звільнення в запас та соціальний супровід членів їхніх родин ^[4].

У цій системі соціальний працівник виступає ключовим медіатором та координатором, який не лише діагностує потреби особи, а й розробляє індивідуальну траєкторію допомоги, поєднуючи державні ресурси з можливостями громади. Його діяльність є критично важливою для трансформації нормативних актів у реальну підтримку, що забезпечує людині шлях від кризового стану до самостійного та повноцінного життя.

Соціальна підтримка військовослужбовців під час війни — це не просто «виплати», а багаторівнева система, яка має на меті збереження боєздатності армії та здоров'я нації. Нижче наведено комплексну програму соціальної підтримки

² Тюптя О. В., Іванова І. Б. Соціальна робота: теорія і практика: навч. посіб. К.: Знання, 2018. 408 с..

³ Семигіна Т. В. Сучасна соціальна політика: навч. посіб. К.: Академія, 2020. 232 с.

⁴ Стасюк В. В., Безбах В. Г. Соціальна робота у Збройних Силах України: особливості та пріоритети. Військова освіта. 2022. № 2 (46). С. 115-124.

військовослужбовців під час війни, розділену на ключові вектори: від фінансів до психологічної реабілітації.

1. Фінансова та правова підтримка. Це фундамент, який забезпечує тил бійця та впевненість у завтрашньому дні.

- Грошове забезпечення: Своєчасна виплата базового окладу, надбавок за участь у бойових діях (так звані «бойові») та винагород за знищену техніку.
- Соціальні пільги: Звільнення від сплати військового збору та ПДФО.
- Кредитні канікули (призупинення нарахування відсотків та штрафів по кредитах).
- Безоплатний проїзд у громадському транспорті та пільги на оплату ЖКГ (75% або 100% залежно від статусу).

• Правовий захист: Безкоштовна первинна та вторинна юридична допомога (консультації щодо рапортів, отримання статусів УБД або інвалідності).

2. Медичне забезпечення та фізична реабілітація. В умовах інтенсивних бойових дій акцент зміщується на швидкість та якість відновлення.

- Евакуація та лікування: Створення «золотого стандарту» тактичної медицини та безперешкодний доступ до цивільних і військових шпиталів.
- Протезування та інновації: Державне фінансування високотехнологічного протезування (включаючи біонічні протези) без обмежень по вартості для військових.
- Спортивна реабілітація: Впровадження програм на кшталт «Ігор Нескорених» на рівні кожної громади для адаптації ветеранів через спорт.

3. Психосоціальна адаптація та декомпресія. Найважливіший етап для запобігання ПТСР та збереження родин.

- Програми декомпресії: Обов'язковий короткостроковий відпочинок у спеціалізованих центрах відразу після виходу з зони бойових дій перед поверненням додому.

- Робота з родинами: Психологічний супровід дружин, чоловіків та дітей військовослужбовців. Створення груп підтримки для сімей загиблих та зниклих безвісти.

- Програма «Рівний-рівному»: Підготовка ветеранів як консультантів, які допомагають побратимам проходити шлях адаптації до цивільного життя.

4. Освіта та професійна перепідготовка. Підготовка до майбутнього після служби.

- Ваучери на навчання: Можливість безкоштовно отримати нову професію або вищу освіту.

- Стимулювання бізнесу: Податкові пільги для підприємців, які працевлаштовують ветеранів або створюють інклюзивні робочі місця.

- Ветеранський бізнес: Грантові програми для започаткування власної справи (наприклад, через «єРобота»).

5. Цифровізація послуг. Усунення бюрократії через сервіси.

- Електронний кабінет ветерана: Можливість подати заяву на отримання статусу УБД, пільг або допомоги в один клік (через застосунки типу «Дія» або «Армія+»).

- Прозорі черги: Цифровізація черг на житло та отримання земельних ділянок для запобігання корупції.

Для спрощення аналізу та наочного узагальнення ключових складових розглянутої програми, структуру системи підтримки військовослужбовців та очікувані результати її впровадження зведено у таблицю 1.1.

Таблиця 1.1

Структура системи соціальної підтримки військовослужбовців
та членів їхніх сімей підтримки

Напрямок	Основний інструмент	Очікуваний результат
Економічний	Прямі виплати + Пільги	Фінансова незалежність сім'ї
Медичний	Безкоштовне лікування та протези	Максимальне відновлення функцій
Психологічний	Центри декомпресії	Соціальна інтеграція
Освітній	Перекваліфікація	Успішна кар'єра після війни

Соціальна підтримка та допомога військовослужбовцям є важливою та необхідною складовою соціальної політики держави. Військовослужбовці виконують важливі функції для забезпечення національної безпеки та оборони країни, і, отже, повинні мати підтримку від держави у випадках, коли вони потребують допомоги. У контексті війни в Україні соціальна підтримка військовослужбовцям набуває особливого значення. В цих умовах військовослужбовці та члени їхніх сімей потребують додаткової підтримки та допомоги.

Уряд України забезпечує соціальний захист військовослужбовців та їх сімей шляхом надання різноманітних пільг та підтримки [1]. Деякі зі заходів соціальної підтримки включають:

1) медичне забезпечення: військовослужбовці мають право на якісну медичну допомогу та реабілітацію, включаючи військові лікарні та центри медичного відновлення;

2) фінансова допомога: Уряд надає фінансову допомогу військовослужбовцям, які постраждали або стали інвалідами через бойові дії, а також сім'ям загиблих та поранених військовослужбовців;

3) житлове забезпечення: військовослужбовці мають право на пільги при отриманні житла, включаючи можливість отримати житло у військовому житловому фонді та пільги при придбанні власного житла;

4) підтримка освіти: військовослужбовці та їхні діти мають пільги та підтримку в галузі освіти, включаючи стипендії, знижки на навчання та підтримку для дітей військовослужбовців при вступі до закладів вищої освіти.

Соціальна підтримка військовослужбовцям в умовах війни має на меті забезпечення їхнього благополуччя та підтримки в умовах надзвичайної ситуації. Це охоплює широкий спектр послуг і пільг, які ставлять за мету забезпечити їхні основні потреби та допомогти відновити нормальне життя після війни.

Одним із ключових компонентів соціальної підтримки є медичне забезпечення. Військовослужбовці та члени їхніх сімей мають право на якісну медичну допомогу, включаючи лікування, реабілітацію та психологічну підтримку. Забезпечення доступу до медичних закладів та лікарських послуг є особливо важливим у воєнний період, коли військовослужбовці можуть отримувати поранення або страждати від стресових ситуацій.

Порядок та умови виплати одноразової грошової допомоги в разі звільнення військовослужбовцям, призваним на військову службу у зв'язку з мобілізацією, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 460.

1.2. Аналіз нормативно-правової бази соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей

Нормативно-правова база соціального захисту військовослужбовців та ветеранів війни в Україні є розгалуженою системою, що ґрунтується на засадах пріоритетності їхніх прав та державних гарантій. Фундаментом цієї системи виступає Конституція України, яка закріплює обов'язок держави забезпечувати соціальний захист громадян, що перебувають на службі у Збройних Силах та інших військових формуваннях.

Основним спеціальним законом є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Він визначає загальні засади державної політики у сфері соціального захисту, встановлює права на належне грошове забезпечення, охорону здоров'я та відпочинок. Окрему увагу закон приділяє підтримці членів сімей військовослужбовців, забезпечуючи їм правовий статус та пільги у разі втрати годувальника або під час проходження ним служби.

Питання підтримки осіб, які вже завершили службу або мають особливі заслуги перед Батьківщиною, регулюються Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Цей документ класифікує категорії ветеранів (учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни) та закріплює за ними широкий перелік пільг, включаючи право на безоплатний проїзд, знижки на оплату житлово-комунальних послуг та пріоритетне медичне обслуговування.

Поряд із законами, система регулюється численними постановами Кабінету Міністрів України, які деталізують механізми виплат та надання допомоги. Зокрема, законодавство визначає:

Пенсійне забезпечення: особливий порядок нарахування та виплати пенсій за вислугу років та у зв'язку з інвалідністю.

Грошову допомогу: надання одноразової грошової допомоги у разі загибелі, поранення або втрати працездатності під час виконання обов'язків військової служби.

Земельні ділянки: право на першочергове отримання земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва чи ведення господарства.

На сучасному етапі також важливу роль відіграє Закон України «Про соціальні послуги», який розширює можливості отримання не лише матеріальної, а й комплексної соціально-психологічної допомоги ветеранам та їхнім родинам.

Таким чином, сформована в Україні законодавча база є комплексною та охоплює більшість аспектів життєдіяльності військовослужбовців і ветеранів. Однак, попри широту охоплення, система має певні недоліки, пов'язані з бюрократизацією процесів та складністю реалізації окремих прав у практичній площині. Ефективність цих норм часто залежить від наявності фінансових ресурсів та спроможності місцевих органів влади забезпечити задекларовані гарантії в повному обсязі.

Зокрема, реалізація права на фінансову підтримку після завершення служби часто супроводжується нормативними колізіями, що вимагає від військовослужбовців досконалого знання підзаконних актів або залучення соціальних працівників та юристів.

Ключовим етапом у системі соціальної підтримки є процедура визначення та надання статусу ветерана війни, що відкриває доступ до державних гарантій. Відповідно до статті 4 Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” до ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни.

Згідно з пунктом 19 частини першої статті 6 Закону учасниками бойових дій визнаються, зокрема військовослужбовці Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту, які захищали незалежність, суверенітет та

територіальну цілісність України і брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.

Відповідно до пункту 4 Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 413 статус учасника бойових дій таким особам надається на підставі не менш як одного з таких документів – витяги (копії) бойових донесень, журналів бойових дій (оперативних завдань, ведення оперативної обстановки), вахтових журналів, польотних листів, матеріалів спеціальних (службових) розслідувань за фактами отримання поранень, контузій, каліцтв.

До зазначених документів відповідні особи за власним бажанням можуть додавати інші документи, які містять докази та підтверджують факт виконання ними особисто або у складі військової частини (органу, підрозділу), установи та закладу бойових (службових) завдань. Базовий перелік пільг, що надаються цій категорії осіб (медичних, житлово-комунальних, транспортних тощо), вичерпно визначений статтею 12 Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”.

Відповідно до пункту 11 частини другої статті 7 Закону до осіб з інвалідністю внаслідок війни належать особи з інвалідністю з числа військовослужбовців Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України та стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.

Відповідно до пункту 7 Положення про порядок видачі посвідчень і нагрудних знаків ветеранів війни, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.05.1994 № 302, посвідчення особи з інвалідністю внаслідок війни”, видаються структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у місті (у разі їх утворення) рад за місцем реєстрації громадянина.

При цьому відповідні соціальні гарантії для осіб з інвалідністю внаслідок війни закріплені статтею 13 Закону “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, що забезпечує їм підвищений рівень соціального захисту порівняно з іншими категоріями ветеранів, з огляду на втрату працездатності.

Важливим елементом майнової підтримки ветеранів є їхнє право на забезпечення земельними ділянками. Законом «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» учасникам бойових дій та інвалідам війни, особам (сім'ї загиблих), на яких поширюється чинність Закону, передбачено надання пільги у вигляді першочергового відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва.

Порядок надання цих земельних ділянок визначений Земельним кодексом України. Відповідно до ч.1 ст. 121 ЗКУ визначено, що громадяни України мають право на безоплатну передачу їм земельних ділянок: для ведення фермерського

господарства, для ведення особистого селянського господарства, для ведення садівництва, для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд, для індивідуального дачного будівництва, для будівництва індивідуальних гаражів. Проте на практиці реалізація цього права в умовах воєнного стану стикається з низкою обмежень, пов'язаних із призупиненням безоплатної передачі земель державної та комунальної власності у приватну власність, що вимагає від соціальних працівників навичок роз'яснювальної роботи та пошуку альтернативних шляхів підтримки ветеранів.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що нормативно-правова база соціального захисту військовослужбовців та ветеранів в Україні є достатньо розгалуженою. Проте наявність великої кількості підзаконних актів, складна бюрократична процедура підтвердження статусів та отримання пільг створюють суттєві бар'єри на шляху реінтеграції захисників. Це актуалізує потребу у вдосконаленні інструментів надання соціальних послуг, про які йтиметься у наступному підрозділі.

1.3. Основні напрями та види соціальної підтримки військовослужбовців в умовах воєнного стану

Дослідження системи соціальної підтримки дозволяє виокремити кілька пріоритетних напрямів, які сьогодні є фундаментом для відновлення та стабілізації життя військовослужбовців та ветеранів. Розглядаючи практичну реалізацію цих заходів, зокрема через призму ініціатив на кшталт програми «Пліч-о-пліч», можна структурувати допомогу за наступними видами:

Фінансова підтримка та матеріальне забезпечення. Це першочерговий напрям, що покликаний створити економічний базис для людини після служби. До нього належать не лише прямі виплати (грошове забезпечення, одноразову допомогу при пораненні чи звільненні), а й система пільг та субсидій. Важливим

аспектом є адресність допомоги: від компенсацій за оренду житла до податкових пільг для ветеранів, які вирішили розпочати власну справу. Це дозволяє знизити рівень фінансового стресу під час переходу до цивільного життя.

Фундаментальною складовою матеріального захисту під час проходження служби є грошове забезпечення військовослужбовців. Держава гарантує його в обсязі, що відповідає умовам військової служби та стимулює закріплення кваліфікованих кадрів. Відповідно до нормативно-правової бази (зокрема, постанов Кабінету Міністрів України, які регулюють порядок виплат), структура грошового забезпечення є багатокомпонентною. Вона включає основну частину (посадовий оклад та оклад за військовим званням), щомісячні додаткові види (надбавки за вислугу років, особливості проходження служби, доплати, премії), а також одноразові додаткові виплати та винагороди, зокрема за участь у бойових діях. Законодавством також передбачено збереження грошового забезпечення за військовослужбовцями, які відряджені до військових адміністрацій чи державних органів, що забезпечує стабільність їхнього фінансового стану незалежно від місця виконання обов'язків.

Не менш вагомим складником державної політики у цій сфері є пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби. Цей механізм регламентується Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» і реалізується через органи Пенсійного фонду України за поданням обласних територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП). Аналіз законодавства дозволяє виокремити три ключові види військових пенсій, кожен з яких має свою специфіку в умовах воєнного стану:

1. Пенсія за вислугу років. Призначається військовослужбовцям, які на момент звільнення мають визначений законом стаж. Стандартною вимогою є наявність 25 календарних років вислуги. Водночас закон передбачає призначення

пенсії і за змішаним стажем (наприклад, при досягненні 45-річного віку, якщо загальний страховий стаж становить 25 років, з яких не менше 12,5 років – військова служба). Розмір такої пенсії диференційований і становить від 50% до 70% сум грошового забезпечення залежно від тривалості служби (за кожний рік понад норму нараховується додатково 3%).

2. Пенсія по інвалідності. В умовах повномасштабної війни цей вид виплат набуває критичної значущості. Право на таку пенсію виникає, якщо інвалідність настала під час проходження служби, не пізніше трьох місяців після звільнення, або внаслідок травм, поранень, контузій чи перебування в полоні незалежно від часу звільнення. Держава чітко розмежовує розміри виплат залежно від причини інвалідності: для осіб з інвалідністю внаслідок війни пенсія становить 100% грошового забезпечення для I групи, 80% – для II групи та 60% – для III групи. Якщо ж інвалідність не пов'язана з бойовими діями, розміри є дещо нижчими (від 40% до 70%). Це свідчить про пріоритетність підтримки саме тих захисників, які втратили здоров'я безпосередньо внаслідок збройної агресії.

3. Пенсія в разі втрати годувальника. Соціальний захист родин загиблих воїнів є моральним і юридичним обов'язком держави. Такі пенсії призначаються непрацездатним членам сім'ї, якщо військовослужбовець загинув (помер) під час проходження служби або від поранень чи захворювань, пов'язаних із захистом Батьківщини. У таких випадках держава гарантує виплату в розмірі 70% грошового забезпечення загиблого на одного непрацездатного члена сім'ї (або по 50% на кожного, якщо таких членів сім'ї двоє і більше). Родинам осіб, зниклих безвісти в період бойових дій, пенсія призначається на тих самих умовах, що й сім'ям загиблих, що забезпечує фінансову підтримку родин у період невизначеності.

Підсумовуючи блок фінансової та матеріальної підтримки, слід зазначити, що законодавче забезпечення виплат і пенсій в Україні є деталізованим і

спрямованим на покриття основних соціальних ризиків (втрата працездатності, вік, втрата годувальника). Проте на практиці соціальні працівники та юристи фіксують низку викликів: необхідність постійного перерахунку пенсій через зміну розмірів грошового забезпечення чинних військових, тривалість бюрократичних процедур оформлення через МСЕК та ВЛК, а також складність збору пакету документів для ТЦК та СП. Тому фінансова підтримка має розглядатися в нерозривному зв'язку із правовим супроводом та спрощенням адміністративних послуг.

Медична допомога та фізична реабілітація. Медичний аспект є критично важливим, оскільки стан здоров'я безпосередньо впливає на якість життя. Цей напрям варто розглядати як комплекс, що включає:

- безоплатне забезпечення ліками та протезування найвищої якості;
- санаторно-курортне лікування та спеціалізовану реабілітацію у профільних центрах;
- пріоритетне обслуговування в державних закладах охорони здоров'я.

Головною метою тут є не просто лікування наслідків поранень, а максимально повне відновлення фізичної функціональності людини. Зокрема, право на санаторно-курортне лікування передбачає забезпечення щорічними безоплатними путівками згідно з медичними рекомендаціями, проте механізм їх отримання потребує спрощення шляхом цифровізації довідок та висновків військово-лікарських комісій (ВЛК).

Психосоціальна підтримка та ментальне здоров'я. Психологічна допомога перестає бути факультативною і стає базовою потребою. Особливо варто наголосити на важливості дестигматизації звернень до психологів. Цей напрям охоплює:

- індивідуальні та групові консультації для подолання ПТСР;

- роботу з родинами військових, адже підтримка близьких є ключовим фактором успішного відновлення;
- програми «рівний-рівному», де ветерани допомагають один одному адаптуватися до нових умов.

Освітня підтримка та професійна реінтеграція. Для того, щоб ветеран міг повноцінно реалізуватися у суспільстві, держава має забезпечити умови для розвитку. До таких інструментів належать:

- можливість безоплатного перенавчання або підвищення кваліфікації;
- пільгові умови при вступі до вищих навчальних закладів;
- програми підтримки ветеранського бізнесу та коучинг з працевлаштування.

Соціальна реінтеграція (програма «Пліч-о-пліч»). На окрему увагу заслуговує комплексний підхід до реінтеграції. Це не просто набір послуг, а створення середовища, де ветеран відчуває себе затребуваним. Йдеться про відновлення соціальних зв'язків, залучення до громадського життя та формування культури поваги до захисників. Програма «Пліч-о-пліч» демонструє, що ефективна підтримка можлива лише тоді, коли всі перелічені вище види допомоги працюють синхронно як єдина система.

Таким чином, соціальна підтримка — це не лише грошові виплати, а багатогранний процес, спрямований на повернення людині відчуття контролю над власним життям та професійними перспективами.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи теоретичний аналіз основ соціальної підтримки та захисту військовослужбовців і ветеранів, можна зробити такі висновки:

По-перше, соціальна допомога та підтримка у сучасних реаліях є фундаментальною складовою національної безпеки. Це не просто формальність, а складний процес, що охоплює медичну реабілітацію, психологічний супровід та економічну стабілізацію. Опрацювання наукових джерел дозволило чітко розмежувати поняття «соціальний захист» як систему державних гарантій та «соціальну підтримку» як адресну допомогу в конкретних життєвих ситуаціях. Окреме місце займає специфіка соціальної роботи з військовослужбовцями, де роль соціального працівника є критичною: він виступає сполучною ланкою між державними інституціями та людиною, допомагаючи ветерану не загубитися в бюрократичних процедурах.

По-друге, аналіз нормативно-правової бази свідчить про те, що Україна має потужне законодавче підґрунтя, зокрема Конституцію України, закони «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та «Про статус ветеранів війни». Ці документи створюють міцний каркас для забезпечення прав військових на житло, медичну допомогу та пільги. Проте, попри комплексний характер законодавства, було виявлено значний розрив між юридичним формулюванням прав та їхньою практичною реалізацією. Складність процедур отримання статусів та виплат часто стає бар'єром для тих, хто потребує допомоги негайно.

По-третє, було структуровано основні види підтримки, серед яких виділено фінансовий, медичний та психосоціальний напрями. Кожен із них має бути частиною єдиної системи реінтеграції. Програми на кшталт «Пліч-о-пліч» демонструють, що ефективна підтримка можлива лише тоді, коли матеріальна

допомога поєднується з якісною психологічною реабілітацією та освітніми можливостями.

Таким чином, хоча законодавча та теоретична база є достатньо розвиненою, основний виклик полягає у вдосконаленні механізмів її впровадження. Саме перехід від декларативної підтримки до дієвих, людиноцентрованих сервісів має стати пріоритетом розвитку системи соціального захисту в майбутньому.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ТА ІНСТРУМЕНТИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Державні програми та інструменти соціальної підтримки в умовах воєнного стану

Аналіз сучасного стану соціальної підтримки дозволяє зробити висновок, що в умовах повномасштабного вторгнення держава змушена була радикально змінити підходи до надання послуг. Безпрецедентне зростання кількості військовослужбовців та ветеранів виявило неспроможність старої бюрократичної системи ефективно реагувати на їхні потреби. З огляду на це, головним трендом стала цифровізація та спрощення доступу до допомоги, що дозволяє мінімізувати бюрократичні бар'єри для військових та їхніх родин, а також перехід від патерналістської (виключно пільгової) моделі до політики розширення можливостей і стимулювання активності самих ветеранів.

Впровадження цифрових інструментів та е-урядування у сфері соціального захисту. Впровадження новітніх цифрових інструментів стало концептуальним проривом у державній соціальній політиці. Застосунок «Дія» став єдиним вікном для отримання багатьох статусів та довідок без черг. Завдяки інтеграції з державними реєстрами, ветерани отримали змогу генерувати електронне посвідчення учасника бойових дій (УБД), оформлювати статус особи з інвалідністю внаслідок війни та подавати заяви на отримання пільг дистанційно.

Особливої уваги заслуговує запуск спеціалізованого застосунку «Армія+», який має на меті цифровізувати паперову роботу безпосередньо у війську — від електронних рапортів до доступу до медичних документів. Це не просто зручність, а реальний крок до захисту прав військовослужбовця, де кожен запит зафіксований у системі та має чіткий термін розгляду, що унеможливорює його втрату чи ігнорування командуванням. Додатково функціонує портал «е-

Ветеран», який агрегує вичерпну інформацію про доступні послуги, санаторно-курортні заклади та програми психологічної реабілітації, діючи як комплексна база знань.

Державні програми економічної реінтеграції та розвитку ветеранського підприємництва. Стратегічно важливим напрямом є підтримка ветеранського бізнесу. Програма грантів «Власний шлях» (у межах «єРобота») дозволяє ветеранам та членам їхніх сімей отримувати значне фінансування для запуску власної справи. Її механізм є одним із найефективніших видів соціальної підтримки. На відміну від класичних соціальних виплат, які виснажують державний бюджет, грантова підтримка перетворює ветерана з реципієнта допомоги на активного суб'єкта економіки — платника податків та роботодавця. Програма передбачає надання безповоротних коштів за умови створення нових робочих місць, що має подвійний ефект: сприяє фінансовій незалежності родини захисника та стимулює розвиток місцевих економік.

Освітні програми професійної адаптації та перепідготовки. Окремої уваги в системі реінтеграції заслуговує механізм надання ваучерів на навчання через Державну службу зайнятості. Держава пропонує ветеранам можливість безоплатно змінити фах або підвищити кваліфікацію в закладах вищої та професійно-технічної освіти. Це критично важливо для тих, хто через стан здоров'я не може повернутися до попередньої цивільної професії. Система ваучерів покриває вартість навчання за затвердженим переліком із понад 120 професій та спеціальностей (від ІТ-технологій та агрономії до будівництва і менеджменту). Такий підхід забезпечує гнучкість освітньої траєкторії, дозволяючи військовослужбовцям після демобілізації адаптуватися до нових умов ринку праці.

Комплексні проєкти психосоціальної підтримки та створення безбар'єрного середовища. Розглядаючи комплексні програми, варто згадати

проект «Пліч-о-пліч», який фокусується на створенні мережі підтримки на рівні громад. Основні акценти тут зміщено на:

- психологічну реабілітацію: створення центрів життєстійкості, де допомогу отримує не лише ветеран, а й вся родина;
- супровід при переходу до цивільного життя: надання послуг кейс-менеджменту, де за кожним ветераном закріплюється фахівець, який допомагає вирішувати юридичні, медичні та соціальні питання;
- оздоровлення: організація відпочинку та санаторного лікування для відновлення ментального здоров'я.

Загалом, державна політика поступово переорієнтовується з пасивного надання виплат на активний супровід військовослужбовців. Використання сучасних ІТ-рішень у поєднанні з програмами перенавчання та психологічної підтримки створює умови для того, щоб військовослужбовці відчували реальний захист і мали зрозумілий алгоритм повернення до повноцінного цивільного життя.

Більш глибокий аналіз потребує детального розгляду інструментів, що адмініструються профільними відомствами. На офіційних ресурсах Мінветеранів та Мінсоцполітики чітко простежуються два пріоритетні вектори: підтримка економічної незалежності та комплексна реабілітація.

1. Програма «Власна справа» (Гранти для ветеранів та другого з подружжя)

На порталі Мінветеранів особливий акцент зроблено на розвитку ветеранського підприємництва. Ця ініціатива дозволяє отримати грант від 250 тис. грн до 1 млн грн на створення або розвиток бізнесу. Цей механізм є надзвичайно ефективним, оскільки спрямовується не лише на самого ветерана, а й на його родину. Це дає змогу сім'ї спільно будувати майбутнє, створювати нові робочі місця та швидше інтегруватися в економічне життя громади. Головною умовою є створення робочих місць, що робить ветеранів не отримувачами допомоги, а активними роботодавцями.

2. Проєкт «Центри життєстійкості» (від Мінсоцполітики)

Це нова ініціатива, яку доцільно виділити як приклад якісної соціальної послуги на місцях. Мінсоцполітики впроваджує ці центри як безбар'єрні простори, де ветерани та їхні рідні можуть отримати комплексний супровід: від першої психологічної допомоги до юридичного консультування. Особливістю програми є те, що вона працює за принципом «єдиного вікна» в громаді. Даний підхід гарантує оптимізацію послуг — коли людина не ходить по кабінетах, а отримує всю необхідну підтримку (соціальну, психологічну, координаційну) в одному місці.

3. Нова модель професійної адаптації (Мінветеранів)

Мінветеранів активно впроваджує оновлену систему професійного навчання. Суть програми полягає в тому, що ветеран може самостійно обрати навчальний заклад та напрям підготовки для отримання нової професії, а держава оплачує це навчання через систему сертифікатів. Це дозволяє гнучко реагувати на запити ринку праці та допомагає знайти себе у сферах з високим рівнем доходу, наприклад, в ІТ чи управлінні проектами.

Запровадження таких прицільних програм демонструє концептуальний перехід від «радянської» моделі пільг до сучасної моделі розвитку особистості. Вони дають ветерану не просто соціальну «подушку», а реальний трамплін для нового старту.

Житлове забезпечення та іпотечні програми для військовослужбовців і ветеранів. У контексті забезпечення базових потреб ключове місце посідає реалізація права військовослужбовців та їхніх родин на житло. Сучасна державна політика у цій сфері поступово відходить від неефективної радянської моделі «квартирних черг» на користь монетизації пільг та фінансових інструментів. Аналіз діючих механізмів дозволяє виокремити чотири основні напрями житлового забезпечення:

1. Програма пільгового іпотечного кредитування «єОселя». Ця державна програма, що реалізується через ПрАТ «Укрфінжитло» та інтегрована в застосунок «Дія», стала одним із найдієвіших інструментів. Вона має чітку диференціацію для різних категорій захисників:

- під 3% річних іпотеку можуть отримати кадрові військовослужбовці Збройних Сил України за контрактом, працівники сектору безпеки і оборони (СБУ, ГУР, Нацгвардія тощо) та члени їхніх сімей;
- під 7% річних кредитування доступне для учасників бойових дій (УБД), ветеранів війни, а також сімей загиблих захисників, які вже звільнилися зі служби або не підпадають під першу категорію.

Важливою перевагою програми є мінімальний початковий внесок (від 20%) та тривалий термін кредитування (до 20 років). Крім того, низка обласних та міських рад запровадили регіональні програми співфінансування, які компенсують ветеранам початковий внесок або відсоткову ставку за кредитом з місцевих бюджетів.

2. Виплата грошової компенсації за належні для отримання житлові приміщення (субвенції). Цей механізм спрямований на найбільш вразливі категорії ветеранів і регулюється низкою постанов Кабінету Міністрів України (зокрема, № 719, № 280, № 214). Програма охоплює:

- осіб з інвалідністю внаслідок війни I та II груп;
- сім'ї загиблих (померлих) захисників і захисниць України;
- учасників бойових дій із числа внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які змушені були покинути свої домівки через бойові дії.

Механізм полягає в тому, що кошти перераховуються на спеціальний рахунок ветерана у державному банку, після чого він має визначений час (як правило, до одного року) для самостійного вибору та придбання житла на відкритому ринку нерухомості. Це усуває корупційні ризики, пов'язані з

державними закупівлями квартир, і дає родині свободу вибору регіону та типу житла.

3. Грошова компенсація за піднайом (оренду) житла. Для чинних військовослужбовців (зокрема офіцерів, сержантів та рядового складу за контрактом), які не забезпечені службовим житлом за місцем проходження служби, держава передбачає щомісячну виплату для покриття витрат на оренду. Розмір компенсації залежить від регіону (найвищі виплати передбачені для міста Києва та обласних центрів) та кількості членів сім'ї. Цей інструмент дозволяє оперативно вирішувати житлові питання військових, чиї підрозділи постійно змінюють місця дислокації.

4. Регіональні та муніципальні житлові ініціативи. Окрім державних гарантій, значна роль у соціальній підтримці відводиться органам місцевого самоврядування. У багатьох громадах діють цільові програми забезпечення ветеранів житлом на умовах співфінансування (наприклад, 50% вартості сплачує міський бюджет, 50% — ветеран) або створення житлово-будівельних кооперативів із безкоштовним виділенням землі під багатоповерхову забудову для родин захисників.

Попри ефективність зазначених програм, їх реалізація в умовах воєнного стану ускладнюється дефіцитом державного бюджету, що призводить до накопичення черг на отримання субвенцій. Це актуалізує потребу в залученні міжнародної донорської допомоги та грантових коштів для фінансування ветеранського житлового фонду.

Медичне забезпечення, протезування та фізична реабілітація. В умовах інтенсивних бойових дій та зростання кількості осіб із важкими травмами, державна політика у сфері військової медицини та реабілітації зазнала кардинальних змін. Відбувається перехід від ізольованої системи військових шпиталів до інтегрованого медичного простору, де цивільна система охорони

здоров'я працює в синергії з військовою. Аналіз сучасних державних програм медичного забезпечення дозволяє виокремити такі ключові напрями:

1. Інтеграція ветеранів у Програму медичних гарантій (ПМГ). Через Національну службу здоров'я України (НСЗУ) держава фінансує надання медичної допомоги ветеранам у цивільних лікарнях за окремими пакетами послуг. Для учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни гарантується безоплатний доступ до хірургічних операцій, стаціонарного та амбулаторного лікування, а також спеціалізованої діагностики (МРТ, КТ). Окремий фокус зроблено на пакетах медичної реабілітації (стаціонарної та амбулаторної), які надаються мультидисциплінарними реабілітаційними командами (до їх складу входять лікарі фізичної та реабілітаційної медицини, фізичні терапевти, ерготерапевти та психологи).

2. Високотехнологічне протезування та ортезування. Це один із найбільш пріоритетних і фінансово ємних напрямів підтримки. Згідно з постановами Кабінету Міністрів України, військовослужбовці мають право на безоплатне протезування незалежно від того, чи встановлено їм інвалідність — достатньо довідки про обставини травми. Важливою інновацією стало збільшення граничної вартості протеза для військових утричі порівняно з цивільними нормами. Це дозволяє забезпечувати захисників сучасними біонічними протезами верхніх і нижніх кінцівок, які коштують мільйони гривень, виключно за державний кошт. Крім того, держава покриває витрати на обслуговування, ремонт та заміну приймальних гільз.

3. Пілотні проєкти із зубопротезування та стоматологічного лікування. Тривалий час стоматологічна допомога не входила до переліку безоплатних послуг для ветеранів у повному обсязі. Однак з 2024 року Уряд за ініціативи Мінветеранів та МОЗ запустив пілотний проєкт, який фінансується з державного бюджету і реалізується через НСЗУ. Програма дозволяє учасникам бойових дій та

особам з інвалідністю внаслідок війни безоплатно отримувати послуги із зубопротезування (встановлення коронок, мостів, знімних протезів) та планового стоматологічного лікування, що суттєво покращує загальний стан їхнього здоров'я та якість життя.

4. Медична евакуація (Medevac) та лікування за кордоном. Для пацієнтів із надскладними мінно-вибуховими травмами, опіками або потребою в комплексній реконструктивній хірургії, які не можуть бути в повному обсязі проліковані в Україні, діє програма медичної евакуації. Координація здійснюється Міністерством охорони здоров'я України спільно з міжнародними партнерами (зокрема, через Механізм цивільного захисту ЄС). Транспортування та лікування у провідних клініках Європи і світу є повністю безоплатним для військовослужбовця.

5. Розбудова Національної мережі реабілітаційних центрів. На державному рівні реалізується стратегія створення сучасних реабілітаційних просторів (наприклад, інтеграція державних закладів із благодійними ініціативами на кшталт мережі "RECOVERY" чи центру "Superhumans"). У цих закладах впроваджуються доказові міжнародні протоколи лікування. Програми передбачають не лише фізичне відновлення, а й соціально-побутову адаптацію — ветеранів заново вчать самостійно обслуговувати себе в побуті, керувати адаптованим автомобілем тощо.

Попри значний прогрес, практична реалізація медичного забезпечення стикається з низкою викликів. Зокрема, залишається проблемою гострий дефіцит профільних фахівців (ерготерапевтів, протезистів) у регіонах, а також логістична недоступність якісної реабілітації для ветеранів, які проживають у віддалених сільських громадах. Вирішення цих проблем вимагає подальшого розвитку мобільних медичних бригад та впровадження послуг телемедицини.

Правовий захист, інституційний супровід та адаптивні програми інтеграції. Окрім фінансового, житлового та медичного забезпечення, комплексна система соціальної підтримки охоплює низку програм, спрямованих на правовий захист, безболісну інтеграцію в громаду та турботу про родини захисників. Дослідження нормативно-правової бази та урядових ініціатив дозволяє виокремити ще кілька фундаментальних інструментів державної політики:

1. *Система безоплатної правничої допомоги (БПД).* Враховуючи високий рівень бюрократизації процедур, юридична підтримка є однією з найгостріших потреб військовослужбовців та ветеранів. Держава гарантує їм право на безоплатну первинну (консультації, роз'яснення) та вторинну правничу допомогу. Вторинна допомога передбачає призначення державного адвоката або юриста для складання процесуальних документів та представництва інтересів ветерана в судах. Цей інструмент є критично важливим для оскарження неправомірних рішень військово-лікарських комісій (ВЛК), медико-соціальних експертних комісій (МСЕК), затримок у виплаті грошового забезпечення чи відмов у наданні статусу учасника бойових дій.

2. *Інститут «Фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб».* Цей проєкт (який починався як пілотна ініціатива «Помічник ветерана») перетворився на повноцінну державну програму інституціоналізації кейс-менеджменту. Її суть полягає у запровадженні на рівні кожної територіальної громади спеціально навчених фахівців, які діють за принципом «рівний-рівному» (часто це самі ветерани або члени їхніх родин). Фахівець із супроводу здійснює індивідуальну оцінку потреб демобілізованого, допомагає скласти маршрут реінтеграції, супроводжує під час оформлення документів у Центрах надання адміністративних послуг (ЦНАП) та координує взаємодію між ветераном і

місцевими службами. Це дозволяє подолати інформаційний вакуум та знизити рівень соціальної ізоляції захисників після повернення додому.

3. *Програми фізкультурно-спортивної реабілітації (адаптивного спорту).* Державна політика у сфері ветеранського спорту вийшла за межі виключно медичної реабілітації та стала потужним інструментом соціалізації. Мінветеранів спільно з Міністерством молоді та спорту реалізують програми залучення ветеранів із пораненнями та ампутаціями до адаптивних видів спорту. Держава фінансує та координує підготовку національних збірних до міжнародних змагань (таких як «Ігри Нескорених» — Invictus Games, United States Air Force Trials тощо). Паралельно на рівні громад впроваджується створення безбар'єрних ветеранських спортивних хабів, де спорт використовується як дієвий метод декомпресії, подолання посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та формування підтримуючого середовища серед побратимів.

4. *Освітні та соціальні гарантії для дітей ветеранів і сімей загиблих.* Важливою складовою державної політики є поширення програм підтримки на дітей захисників України, що є інвестицією в майбутнє та виявом вдячності держави. Законодавством закріплено право таких дітей на державну цільову підтримку для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти у державних і комунальних закладах. Ця підтримка реалізується через:

- повну або часткову оплату навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів (надання квотних бюджетних місць);
- надання пільгових довгострокових кредитів на здобуття освіти;
- забезпечення соціальними стипендіями та безоплатним проживанням у студентських гуртожитках;
- першочергове забезпечення місцями у закладах дошкільної та загальної середньої освіти, а також безоплатне харчування в навчальних закладах.

Підсумовуючи опис державних програм та інструментів, можна констатувати, що в Україні сформовано багатовимірну архітектуру соціальної підтримки. Вона охоплює всі ключові сфери життєдіяльності: від базового виживання (фінанси, житло, медицина) до вищих щаблів піраміди потреб (самореалізація через бізнес, освіту та спорт). Проте ефективність цієї системи на національному рівні напряду залежить від спроможності місцевих органів влади та громадських організацій реалізувати ці програми «на місцях», що обумовлює необхідність детального аналізу ролі недержавного сектору у цьому процесі.

2.2. Роль громадських організацій та волонтерського руху в системі підтримки

Комплексний аналіз системи соціального захисту в Україні неможливий без урахування ролі громадського (третього) сектору. Якщо державні структури забезпечують нормативну базу та масштабні виплати, то саме громадські організації та волонтерські рухи стали тими «швидкими силами реагування», які заповнюють прогалини у гнучкості та швидкості надання допомоги. В умовах безпрецедентного навантаження на державний апарат, спричиненого повномасштабною війною, волонтерські та добровольчі групи сьогодні є не просто допоміжною ланкою, а повноцінними партнерами держави, які часто задають стандарти надання соціальних послуг.

Особливість волонтерського руху полягає в його багатофункціональності. Аналіз діяльності недержавного сектору дозволяє виокремити кілька ключових напрямів, де громадський сектор є найбільш ефективним: від прямого забезпечення фронту технічними засобами до глибокої психологічної реінтеграції ветеранів. Сьогодні волонтерський рух в Україні пройшов шлях від стихійної благодійності до професійної інституціоналізації. Діяльність сучасних ГО у сфері підтримки ветеранів можна класифікувати за такими основними векторами:

правозахист та адвокація, психосоціальна реабілітація, медичний супровід (зокрема фінансування складного протезування) та сприяння працевлаштуванню.

Для ілюстрації цієї діяльності варто розглянути кілька ключових фондів та організацій, які стали символами системної допомоги в Україні:

Фонд «Повернись живим» — одна з найпотужніших організацій, яка фокусується на зміцненні обороноздатності через постачання технологічних рішень (дронів, оптики, систем зв'язку), а також через масштабні освітні проєкти для військових. Крім того, фонд активно розвиває напрям спортивної реабілітації ветеранів, допомагаючи їм інтегруватися в цивільне життя через спорт та участь у міжнародних змаганнях, як-от «Invictus Games». Більше того, у структурі фонду діє потужний ветеранський аналітичний відділ, який проводить масштабні соціологічні та кабінетні дослідження потреб ветеранів. На основі цих даних розробляються рекомендації для державних органів влади, що перетворює фонд із суто благодійної організації на впливового суб'єкта формування державної ветеранської політики.

Veteran Hub — мережа ветеранських центрів, яка, на мою думку, є еталоном психосоціальної підтримки. Вони працюють за принципом «шляху ветерана», надаючи юридичні консультації, допомогу у пошуку роботи та професійну психологічну підтримку в одному просторі. Це середовище, де ветеран відчуває себе серед «своїх», що значно пришвидшує процес соціальної адаптації.

Важливим досягненням цієї організації є створення мобільних офісів (мобільних хабів), які надають кваліфіковані соціально-психологічні та юридичні послуги ветеранам і їхнім родинам у віддалених населених пунктах, де відсутня стаціонарна інфраструктура підтримки. Окрім того, Veteran Hub активно співпрацює з бізнесом, розробляючи програми дружнього до ветеранів корпоративного середовища та сприяючи працевлаштуванню демобілізованих осіб.

Правозахисна організація «Юридична сотня» — яскравий приклад вузькоспеціалізованої підтримки, що відіграє фундаментальну роль у захисті прав військовослужбовців. Організація надає безоплатну юридичну допомогу, розробляє детальні юридичні пам'ятки для військових та активно долучається до нормотворчого процесу, зокрема до розробки змін у законодавстві щодо соціальних гарантій та процедур отримання статусів.

Правозахисний центр для військовослужбовців «Принцип» — ще одна ключова інституція, яка виникла як відповідь на гострі проблеми поранених захисників. Діяльність центру зосереджена на адвокації прав поранених військових, оптимізації «маршруту пацієнта» та дебіюрократизації процесів отримання довідок. Саме завдяки потужному суспільному тиску та експертизі таких організацій держава розпочала реформу та цифровізацію військово-лікарських комісій (ВЛК)

Місцеві волонтерські центри та добровольчі групи — це тисячі низових ініціатив у громадах. Їхня роль є незамінною у побутовій допомозі родинам військовослужбовців, зборі гуманітарних вантажів та підтримці поранених у госпіталях. Саме такі центри забезпечують зв'язок між громадою та захисниками на рівні «людина до людини», що є основою соціальної згуртованості. Низова самоорганізація забезпечує так званий «перший контакт» з родиною. У багатьох сільських та селищних громадах саме локальні волонтери беруть на себе функції неформальних соціальних працівників: організовують групи взаємодопомоги, забезпечують транспортну логістику для поранених, допомагають у вирішенні соціально-побутових проблем родини, поки годувальник перебуває на фронті, та здійснюють супровід родин зниклих безвісти.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що саме синергія державного сектору та громадських ініціатив створює ту унікальну екосистему підтримки, яка існує в Україні. Громадські організації не лише доповнюють

державні програми, а й виступають адвокатами прав військовослужбовців, спонукаючи владу до змін та вдосконалення системи соціального захисту. Фактично, третій сектор виконує роль своєрідного соціального інноватора: недержавні організації розробляють, тестують та пілотують нові гнучкі моделі допомоги (наприклад, інститут кейс-менеджменту, групи «рівний-рівному», протоколи кризової психологічної підтримки), які згодом, після доведення їхньої ефективності на практиці, імплементуються в державні програми. Таким чином, ГО є не лише надавачами соціальних послуг, але й повноцінними драйверами інституційних реформ у сфері захисту військовослужбовців.

2.3. Основні виклики та проблеми в реалізації державних та громадських ініціатив

Попри значні зусилля держави та активне залучення громадського сектору, практична реалізація системи соціальної підтримки військовослужбовців та ветеранів стикається з низкою системних викликів. Аналіз поточного стану соціального захисту в умовах повномасштабної війни дозволяє класифікувати ці проблеми за кількома основними напрямками: інституційно-бюрократичні, фінансово-економічні, кадрові та гендерно-специфічні.

Бюрократичні бар'єри та недоліки міжвідомчої взаємодії

Однією з найгостріших проблем залишається високий рівень бюрократизації процесів, пов'язаних із підтвердженням статусів та отриманням соціальних гарантій. Незважаючи на впровадження цифрових інструментів (таких як «Дія» чи «Армія+»), базові процедури, зокрема проходження військово-лікарських комісій (ВЛК) та медико-соціальних експертних комісій (МСЕК), тривалий час залишалися обтяженими паперовим документообігом.

Військовослужбовці, які отримали поранення, часто змушені самотійно збирати численні довідки (наприклад, Довідку про обставини травми — форму

№ 5), пересуваючись між військовою частиною, госпіталем та місцем реєстрації. Відсутність повноцінної інтеграції баз даних Міністерства оборони, Міністерства охорони здоров'я та Міністерства соціальної політики призводить до так званого «пінг-понгу» пацієнта між відомствами. Складність алгоритмів оформлення статусу учасника бойових дій або особи з інвалідністю внаслідок війни створює додаткове психологічне навантаження на захисників, призводячи до вторинної травматизації та розчарування в державних інституціях.

Фінансово-економічні обмеження

Другим фундаментальним викликом є фінансово-економічна спроможність держави. В умовах безпрецедентних витрат на оборону та безпеку (які поглинають майже всі внутрішні податкові надходження), фінансування соціальної сфери значною мірою залежить від зовнішньої макрофінансової допомоги міжнародних партнерів. Це створює ризики нестабільності у виплатах соціальних допомог та компенсацій.

Крім того, в Україні існує проблема «незабезпечених мандатів». Чинне законодавство (зокрема Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту») передбачає понад 40 різноманітних пільг, реалізація значної частини яких покладена на місцеві бюджети (наприклад, безоплатний проїзд, пільги на комунальні послуги, забезпечення земельними ділянками). Проте фінансова спроможність територіальних громад суттєво різниться: якщо великі міста можуть фінансувати власні програми підтримки ветеранів, то дотаційні або постраждалі від бойових дій громади не здатні забезпечити навіть базові законодавчі гарантії. Це призводить до територіальної нерівності: обсяг і якість соціальної підтримки ветерана сьогодні критично залежать від місця його реєстрації.

Кадровий дефіцит та інфраструктурні проблеми

Масовість залучення громадян до Сил оборони породила ще одну проблему – гостру нестачу кваліфікованих кадрів у соціальній сфері. В Україні фіксується дефіцит клінічних психологів, психотерапевтів, які спеціалізуються на бойовій травмі, а також лікарів фізичної та реабілітаційної медицини, протезистів та ерготерапевтів. Особливо відчутним цей кадровий голод є в сільській місцевості та невеликих районних центрах, де часто відсутня відповідна реабілітаційна інфраструктура (ветеранські простори, безбар'єрні центри надання послуг), що змушує ветеранів долати значні відстані для отримання допомоги.

Гендерні аспекти та специфічні потреби жінок-військовослужбовців

Зростання кількості жінок у лавах Збройних Сил України актуалізувало необхідність перегляду соціальної політики через гендерну оптику. Наразі десятки тисяч жінок виконують бойові завдання нарівні з чоловіками, однак система логістичного, медичного та соціального забезпечення тривалий час залишалася адаптованою виключно під чоловічі потреби. До основних гендерних викликів належать:

- відсутність або дефіцит адаптованого речового забезпечення (жіночої військової форми, анатомічних бронежилетів), що безпосередньо впливає на здоров'я жінок-військовослужбовців;
- специфічні медичні потреби: необхідність забезпечення доступу до послуг репродуктивної медицини та гінекології безпосередньо в зоні бойових дій або під час ротацій;
- психосоціальні бар'єри: жінки-ветеранки частіше стикаються із суспільною стигматизацією, подвійним навантаженням (виконання військових обов'язків та збереження ролі основної опікунки дітей у сім'ї) і потребують спеціалізованих програм декомпресії та психологічної підтримки, орієнтованих на їхній досвід.

Вирішення окреслених проблем вимагає системного підходу: від цифровізації та дебіюрократизації процесів надання послуг до впровадження гендерно-чутливих політик та справедливого розподілу фінансових ресурсів між державним і місцевими бюджетами.

Висновки до розділу 2

Проведений у другому розділі аналіз практичного стану реалізації соціальної підтримки військовослужбовців та ветеранів в умовах воєнного стану дозволяє зробити низку обґрунтованих висновків щодо функціонування цієї системи на національному та місцевому рівнях:

По-перше, встановлено, що державна політика у сфері соціального захисту захисників трансформується шляхом впровадження інструментів цифровізації (застосунки «Дія», «Армія+», портал «е-Ветеран»). Відбувається концептуальний перехід від пасивної патерналістської моделі пільг до активного стимулювання самореалізації ветеранів. Такі державні ініціативи, як грантова програма «Власний шлях» (у межах «єРобота»), ваучери на навчання від Служби зайнятості та інтеграція ветеранів у пільгову іпотеку «єОселя», є дієвими механізмами економічної реінтеграції та забезпечення базових потреб захисників і їхніх родин.

По-друге, доведено, що громадський сектор та волонтерський рух є не просто допоміжним елементом, а рівноправним партнером держави у формуванні та реалізації соціальної підтримки. Недержавні організації (наприкладі «Повернись живим», «Veteran Hub», «Принцип», «Юридична сотня») виконують функції соціальних інноваторів, правозахисників та постачальників послуг у тих сферах, де державний апарат виявляє брак гнучкості. Саме синергія державних інституцій та низових громадських ініціатив забезпечує стійкість системи в умовах пікових навантажень воєнного часу.

По-третє, незважаючи на розгалуженість наявних програм, їх практична реалізація стримується низкою системних викликів. Серед ключових проблем виокремлено:

- бюрократичні та інституційні бар'єри, зокрема складність проходження військово-лікарських та медико-соціальних експертних комісій (ВЛК і МСЕК), а також відсутність повноцінної інтеграції відомчих баз даних;

- фінансово-економічні обмеження, що проявляються у перекладанні відповідальності за фінансування пільг на місцеві бюджети, що створює територіальну нерівність у доступі до послуг через різну фінансову спроможність громад;

- кадровий та інфраструктурний дефіцит, що полягає у нестачі кваліфікованих психологів, фахівців із супроводу та реабілітологів, особливо у сільській місцевості;

- гендерно-специфічні виклики, які потребують адаптації медичного, логістичного та психологічного забезпечення до потреб зростаючої кількості жінок-військовослужбовців.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що стратегічним завданням державної соціальної політики на сучасному етапі є не стільки ухвалення нових нормативних актів, скільки налагодження дієвих, прозорих та людиноцентричних механізмів реалізації існуючих гарантій. Це потребує посилення міжвідомчої координації, розбудови ветеранської інфраструктури на рівні громад та впровадження інклюзивних, гендерно-чутливих підходів до реінтеграції захисників.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

3.1. Оптимізація міжвідомчої взаємодії та цифровізація послуг

На основі аналізу існуючих інституційних бар'єрів, з якими стикаються захисники при поверненні до цивільного життя, можна стверджувати, що ключовим пріоритетом державної соціальної політики має стати повна трансформація архітектури надання послуг. На зміну розрізненим кабінетам різних міністерств повинна прийти модель, де держава сама «йде» до людини, а не навпаки. Цей підхід, відомий як проактивне надання публічних послуг, передбачає мінімізацію бюрократичних процедур та автоматичне ініціювання допомоги на основі настання певних життєвих подій (наприклад, поранення або демобілізації).

Створення справжнього «єдиного вікна»

Одним із найважливіших кроків на шляху до оптимізації системи є повноцінне запровадження принципу «єдиного вікна» для ветеранів та членів їхніх родин. Це не обов'язково має бути окрема фізична будівля — йдеться про створення інтегрованої системи, де ветеран може вирішити всі питання (від отримання статусу УБД до оформлення земельної ділянки чи медичного страхування) в одному місці. Це дозволить уникнути ситуацій, коли людина змушена збирати десятки ідентичних довідок для різних відомств, витрачаючи на це свій час та емоційні ресурси.

На практиці це має реалізовуватися через створення спеціалізованих «ветеранських просторів» на базі діючих Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП). Інтеграція послуг у ЦНАПах за єдиним стандартом обслуговування дозволить ветерану звертатися до спеціально підготовленого адміністратора, який володіє специфікою ветеранського законодавства, уникаючи

черг та маршрутизації по різних установах. Окрім фізичних точок доступу, критично важливою є розбудова віртуального «єдиного вікна».

Масштабування цифрових рішень через екосистеми «Дія» та «Армія+»

Величезний потенціал у подоланні бюрократичних перепон вбачається у подальшому розширенні функціоналу застосунку «Дія», електронного кабінету ветерана та платформи «Армія+». Цифровізація має охопити ті сфери, які досі залишаються найбільш бюрократизованими. Для цього пропонується реалізувати такі кроки:

- Автоматизація статусів: перехід до моделі, де статус ветерана чи особи з інвалідністю внаслідок війни надається автоматично на основі даних з реєстрів, без необхідності подання паперових заяв. Завдяки системі електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів «Трембіта», дані про участь у бойових діях або отримання травми мають безперешкодно передаватися між Міноборони та Мінветеранів, генеруючи електронне посвідчення.

- Електронний кабінет ветерана (зокрема інтегрований у портал е-Ветеран): де в кілька кліків можна замовити ваучер на навчання, подати заявку на грант «єРобота» або записатися на психологічну реабілітацію.

- Цифровізація ВЛК та МСЕК: переведення всієї медичної документації в електронну форму, щоб результати комісій автоматично підтягувалися до бази соціального захисту. Вирішення цієї проблеми вимагає повноцінної інтеграції військових госпіталів до електронної системи охорони здоров'я (eHealth). Це дозволить цивільним та військовим лікарям мати спільний доступ до електронної медичної картки пацієнта, усуваючи необхідність фізичного перенесення паперових виписок, знімків та епікризів з однієї комісії на іншу.

Оптимізація міжвідомчої взаємодії

Проблема «втраченої інформації» між Міністерством оборони, Міністерством ветеранів та Міністерством соціальної політики є критичною. Я

пропоную створити єдиний державний реєстр ветеранів, який би забезпечував миттєвий обмін даними між цими структурами. Для усунення цієї проблеми необхідна глибока модернізація та забезпечення повної функціональності Єдиного державного реєстру ветеранів війни (ЄДРВВ). Наразі реєстр часто працює відокремлено, що знижує його ефективність. Необхідно забезпечити його інтегрованість (здатність до обміну даними) з реєстром військовозобов'язаних «Оберіг», базами Пенсійного фонду України, Міністерства соціальної політики (ЄІССС) та МОЗ.

Це дозволить соціальним працівникам працювати на випередження: бачити потреби людини ще до того, як вона звернеться за допомогою. Наприклад, інформація про демобілізацію військовослужбовця за станом здоров'я має автоматично надходити до соціальних служб відповідної територіальної громади. Отримавши такий сигнал (тригер), фахівець із соціальної роботи або кейс-менеджер зможе проактивно зв'язатися з ветераном, запропонувавши пакет медичних, соціальних та психологічних послуг.

Підсумовуючи, варто наголосити, що цифровізація у сфері ветеранської політики — це не просто заміна паперу на екран. Це зміна самої філософії взаємодії: держава стає сервісом, який працює непомітно, оперативно і з повагою до гідності ветерана. Тільки через спрощення алгоритмів, розбудову безпечних баз даних та усунення людського фактора можливо побудувати побудувати систему, якій будуть довіряти. Саме інституційна спроможність державних органів швидко обмінюватися інформацією стане фундаментом для ефективної та цілеспрямованої соціальної роботи.

3.2. Розвиток системи психосоціальної реабілітації та реінтеграції

Психосоціальна реабілітація є одним із найскладніших, але водночас критично важливих етапів повернення захисників до цивільного життя. Практика доводить, що виключно матеріальних чи формальних виплат недостатньо для повноцінної реінтеграції, якщо людина залишається наодинці з наслідками бойового досвіду. Відповідно, розвиток цього напрямку має базуватися на комплексному підході: створенні доступної інфраструктури, впровадженні доказових методів підтримки та залученні кваліфікованих фахівців.

Актуальність психологічної реабілітації військовослужбовців. В умовах тривалого збройного конфлікту психічне здоров'я страждає у всіх верств населення, однак для комбатантів ця проблема набуває особливої гостроти. Травматичні події, пов'язані з ризиком для життя, втратою побратимів та надмірним фізичним і психічним навантаженням, залишають глибокий відбиток на психоемоційному стані. Наслідками такого досвіду нерідко стають гострі стресові реакції, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресивні та тривожні стани. **Психологічна реабілітація військовослужбовців** — це комплекс заходів, скерованих на покращення та відновлення психологічних функцій організму. При її успішному та, головне, своєчасному проведенні людина зможе швидко адаптуватись до мирного життя та уникнути багатьох проблем, які часто супроводжують тих, хто має досвід бойових дій.

За відсутності вчасної та фахової соціально-психологічної допомоги невідреагована травма часто призводить до дезадаптації, яка проявляється у зловживанні алкоголем чи психоактивними речовинами, виникненні тяжких соматичних розладів, асоціальній поведінці та значному підвищенні ризику суїциду. Тому психологічна допомога дуже потрібна. Причому йдеться як про ветеранів, які в результаті травми чи через інші причини уже не повернуться на

поле бою, так і про чинних військових. Із двома категоріями повинні працювати спеціалісти, різниця тільки у методах, які вони застосовують.

Особливої уваги та першочергового психологічного втручання з боку фахівців соціальної сфери потребують особи, у яких спостерігаються тривожні симптоми-маркери: стан хронічної підвищеної тривожності, неконтрольовані напади гніву та агресії, підвищена збудливість або емоційне оніміння (апатія), посилене відчуття провини (зокрема «синдром провини вцілілого»), а також будь-які прояви суїцидальних ідецій.

Як зазначають фахівці-психологи, під час війни сформувалися три основні категорії пацієнтів, які потребують психологічної реабілітації:

військовослужбовці із психотравмою;

військові після контузії (акубаротравм та легких черепно-мозкових травм, що безпосередньо впливають на нейропсихологічний стан);

військові, які перенесли полон, катування, тощо.

Психологічна реабілітація військовослужбовців ставить перед собою чимало завдань. Серед ключових варто виділити:

- приведення у норму психологічного стану та зниження емоційної реактивності;
- відновлення психічних функцій, які постраждали в результаті війни;
- примирення із власним “Я-образом”, якщо йде мова про важку фізичну травму, наприклад, втрату кінцівки чи набуття інвалідності;
- налагодження взаємозв’язку із оточенням;
- пошук нових цінностей та сенсів у житті;
- самоідентифікація- пошук відповідей на запитання: “Хто Я?” у новому цивільному контексті;
- формування внутрішнього світу з урахуванням отриманого досвіду на війні;

- супровід у посттравматичному зростанні.

Судячи із даного переліку, реабілітація допомагає не лише відновитись психологічно, але й налагодити міжособистісні зв'язки, полегшити психологічну адаптацію до змін, які виникли у житті.

Згідно з чинним законодавством, соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців та ветеранів в Україні гарантується державою та надається безоплатно. Маршрут отримання послуги наразі розширюється: ветеран може отримати направлення від сімейного лікаря, звернутися до фахівців у рамках пакетів Національної служби здоров'я України, або ж отримати допомогу безпосередньо у спеціалізованому реабілітаційному центрі чи госпіталі під час лікування фізичних травм.

Психологічна реабілітація обов'язково проходить згідно з індивідуальним планом, який розробляється на основі довірливої розмови з військовим та його скарг. Такий персоналізований підхід дозволяє досягти позитивних зрушень у максимально короткі терміни. Сама реабілітація включає як використання ліків (фармакотерапію за призначенням лікаря-психіатра), так і індивідуальну чи групову роботу з психотерапевтом. До найбільш ефективних доказових методик, які використовують спеціалісти, належать:

- когнітивний тренінг та когнітивно-поведінкова терапія;
- вестибулярний тренінг;
- нейрофідбек-терапія;
- індивідуальна та групова психотерапії;
- медитативні та трансівні техніки;
- ресурсна психотерапія;
- проєктивні техніки та методи самоідентифікації та самоактуалізації

Велику увагу потрібно приділяти також і заняттям спортом (адаптивному спорту), арт-терапії, іпотерапії та іншим методами, які підсилюють ефект від

основного лікування. Важливим фактором є підтримка рідних та близьких людей, яка допомагає військовим швидше відновитись.

Яскравим прикладом дієвості альтернативних методів є недержавні ініціативи. Так, проєкт Асоціації ресурсної психології та психотерапії “Molfa Hub” допомагає військовослужбовцям та ветеранам шляхом кризового консультування, психотерапії, та завдяки власним програмам психореабілітації на місцях базування, а також через виїзні групові роботи на природі: Карпати, бази відпочинку та санаторії.

Інституційні кроки: розбудова мережі центрів декомпресії

Для системного розв'язання проблеми першочерговим кроком має стати розбудова мережі спеціалізованих транзитних просторів — центрів декомпресії. Концепція психологічної декомпресії базується на успішному міжнародному досвіді збройних сил країн НАТО (зокрема, програмах «Third Location Decompression»), де перехід військовослужбовця із зони інтенсивних бойових дій до цивільного життя не відбувається раптово, а передбачає обов'язковий буферний (проміжний) етап. Це мають бути простори, де військові безпосередньо після виконання бойових завдань або звільнення зі служби можуть пройти період «м'якого» переходу. Важливо, щоб такі центри функціонували в кожній області, забезпечуючи:

- професійне психологічне розвантаження в безпечному середовищі за допомогою методів психоедукації — пояснення військовослужбовцям механізмів виникнення стресу та донесення думки, що їхні реакції є нормальною біологічною та емоційною відповіддю на ненормальні, екстремальні обставини війни;
- фізичне відновлення через спорт, оздоровчі процедури, відновлення циркадних ритмів (нормалізація режиму сну та харчування), а також поступове зниження рівня сенсорного перенавантаження (через відсутність вибухів, постійної небезпеки та надмірних шумів);

- можливість провести час із сім'єю під наглядом фахівців, що сприяє швидшому відновленню родинних зв'язків та превенції сімейних конфліктів, пов'язаних із труднощами повторної побутової адаптації.

Додатково варто наголосити на архітектурному та організаційному аспектах. Центри декомпресії не повинні мати суто медичного, лікарняного формату, щоб не формувати у ветеранів стигму «хворого» чи «пацієнта». Їх доцільно розгортати на базі рекреаційних комплексів, санаторіїв або відпочинкових баз у рекреаційних зонах (ліс, гори).

Програма перебування у такому транзитному центрі, яка зазвичай триває від 3 до 14 днів, має реалізовуватися мультидисциплінарними командами. До їхнього складу повинні входити не лише клінічні та військові психологи, а й соціальні працівники, фахівці з фізичної реабілітації, капелани та ментори з числа ветеранів, які вже пройшли шлях адаптації. Саме цей буферний етап дозволяє організму фізіологічно «вичленувати» бойовий стрес, знизити підвищений рівень адреналіну та кортизолу, і підготувати нервову систему людини до безпечного сприйняття мирного середовища. Масштабування цієї ланки підтримки на загальнодержавному рівні дозволить суттєво скоротити кількість випадків девіантної поведінки, соціальної дезадаптації та сімейних криз на перших етапах повернення захисників додому.

Кадрове забезпечення: залучення та підготовка кваліфікованих психологів

Варто підкреслити, що формальне збільшення кількості психологів у соціальних закладах не завжди гарантує якість допомоги. Необхідна комплексна державна цільова програма підготовки кризових фахівців, які спеціалізуються виключно на військовій психотравматології та роботі з ПТСР. Держава має стимулювати залучення таких експертів до громад через гідну оплату праці та постійне підвищення кваліфікації за міжнародними стандартами. Психолог у

громаді має бути не просто штатним працівником, а активним учасником соціального життя ветерана.

Розвиток програм «рівний-рівному»

Одним із найефективніших інструментів, які були виокремлені під час дослідження сучасних світових практик реабілітації, є принцип «рівний-рівному». Ветерани часто більше довіряють тим, хто має схожий бойовий досвід. Дослідження у сфері військової психології свідчать, що демобілізовані особи нерідко мають упередження та відчувають внутрішні бар'єри перед зверненням до цивільних психологів. Це пов'язано зі страхом стигматизації («я не хворий») та переконанням, що людина без досвіду бойових дій не здатна повною мірою зрозуміти їхні переживання.

Державі доцільно масштабувати програми підготовки ветеранів-консультантів (менторів), які зможуть:

- супроводжувати побратимів на початкових етапах реінтеграції;
- виступати містком між ветераном та професійним психологом чи фахівцем із соціальної роботи;
- створювати ветеранські спільноти в громадах для взаємодопомоги та підтримки;
- комплексна реінтеграція через громаду

Впровадження цього інструменту вимагає створення стандартизованих сертифікаційних програм для майбутніх менторів. Ветеран-консультант не замінює психотерапевта, однак він повинен володіти базовими навичками кризової інтервенції, активного слухання, розпізнавання маркерів суїцидальної поведінки та розуміти алгоритми перенаправлення (маршрутизації) побратима до відповідного фахівця. Крім того, інституалізація програм «рівний-рівному» вимагає обов'язкового запровадження супервізії для самих менторів. Оскільки робота з чужою травмою несе ризики вторинної травматизації та емоційного

вигорання, ментори повинні регулярно отримувати професійну підтримку від клінічних психологів. Створення таких груп взаємодопомоги у межах кожної громади дозволить сформувати безпечне середовище, де ветерани зможуть вільно обговорювати свій досвід без страху бути засудженими чи незрозумілими.

Комплексна реінтеграція через громаду

Зрештою, успіх реабілітації залежить від того, наскільки громада готова прийняти ветерана. Повернення до мирного життя відбувається не у вакуумі, а в конкретному соціальному середовищі, тому успішна реінтеграція вимагає зустрічних зусиль. Це включає створення інклюзивного простору, проведення заходів з національно-патріотичного виховання за участю захисників та розвиток ветеранських хабів. Реінтеграція — це двосторонній процес, де і держава, і суспільство мають працювати над тим, щоб ветеран відчував свою затребуваність і повагу до свого внеску.

Комплексна реінтеграція через громаду передбачає реалізацію кількох взаємопов'язаних завдань:

- *Просвітницька робота з місцевим населенням.* Громада має бути підготовленою до взаємодії з ветеранами. Це стосується подолання суспільних стереотипів (зокрема міфів про агресивність чи обов'язкову наявність ПТСР у кожного демобілізованого), навчання родин, працівників сфери послуг, державних службовців та поліції основам екологічної комунікації з людьми, які мають бойовий досвід чи невидимі травми.

- *Співпраця з роботодавцями.* Економічна реінтеграція є ключем до психологічної стабільності. Місцеві органи влади у партнерстві з центрами зайнятості та ГО повинні стимулювати локальний бізнес створювати інклюзивні та дружні до ветеранів робочі місця, адаптувати корпоративну культуру та впроваджувати програми гнучкого графіка для тих, хто проходить реабілітацію.

- *Зміна суспільної парадигми: від патерналізму до лідерства.* Соціальна політика громади не повинна сприймати ветерана виключно як вразливу категорію, що потребує опіки. Військовослужбовці — це носії унікального досвіду кризового менеджменту, лідерства та стресостійкості. Громади мають активно залучати ветеранів до процесів прийняття рішень (через створення консультативних ветеранських рад при меріях), до викладання у школах (дисципліна «Захист України») та управління локальними проєктами.

Отже, поєднання розгалуженої мережі центрів декомпресії, залучення фахових військових психологів та масштабування моделі «рівний-рівному» дозволить створити гнучку екосистему психосоціальної підтримки. У синергії з підготовленою, емпатичною територіальною громадою, така система здатна працювати на випередження кризових станів, мінімізувати ризики розвитку ПТСР та забезпечити екологічне, повноцінне повернення захисників до родин та суспільства як активних рушіїв суспільних змін.

3.3. Практичні рекомендації щодо вдосконалення соціального супроводу та посилення адресності соціальної допомоги

На основі проведеного комплексного аналізу сформовано низку практичних рекомендацій, спрямованих на оптимізацію інституційних механізмів та підвищення ефективності системи соціальної підтримки військовослужбовців. Дослідження доводить, що сьогодні критичною проблемою є не стільки дефіцит державних програм, скільки низький рівень їхньої адресності — допомога не завжди вчасно та в повному обсязі «знаходить» свого реципієнта. Для подолання інформаційної асиметрії та бюрократичної інерції пропонується зосередити зусилля на таких стратегічних напрямках:

Створення децентралізованої мережі консультаційних пунктів та локальних «гарячих ліній». Централізовані урядові «гарячі лінії», попри свою

важливість, часто перевантажені, а надана ними інформація носить занадто узагальнений характер. Доцільним є створення локальних ліній кризової та інформаційної підтримки на рівні кожної територіальної громади. Це дозволить ветеранам та їхнім родинам отримувати оперативну, контекстно-специфічну інформацію про муніципальні послуги (місцеві цільові програми, виплати, пільги на проїзд, наявність путівок у місцеві санаторії, контакти локальних фахівців). Прямий контакт із місцевим оператором-консультантом (бажано з числа ветеранів або членів їхніх сімей) значно скорочує шлях від виникнення потреби до її задоволення та підвищує рівень довіри до інституцій влади.

Спеціалізована підготовка фахівців з соціальної роботи. Сучасний фахівець з соціальної роботи у громаді має еволюціонувати від формального реєстратора документів до кваліфікованого кейс-менеджера. Робота з комбатантами вимагає глибокого розуміння природи бойової травми. Рекомендується впровадити обов'язкові державні програми підвищення кваліфікації для працівників ЦНАПів та управлінь соціального захисту. Навчальні модулі повинні базуватися на принципах травмоінформованого підходу та включати:

- основи кризової комунікації та розуміння психології військового досвіду для уникнення ретравматизації під час інтерв'ювання;
- глибоке знання ветеранського законодавства, що постійно оновлюється, для надання фахових консультацій та правової навігації;
- навички профілактики професійного вигорання та управління власним стресом (зокрема через участь у балінтовських групах для соціальних працівників).

Лише фахівець, здатний емпатично та компетентно взаємодіяти із захисником, зможе встановити довірливі стосунки, що є передумовою успішного соціального супроводу.

Подолання інформаційного вакууму та проактивне інформування. Як свідчать результати соціологічних опитувань та досліджень громадського сектору, значна частина демобілізованих осіб не поінформована про свої права на освітні ваучери, мікрогранти, іпотечні програми чи психологічну реабілітацію. Для усунення цієї проблеми пропонується розробити та впровадити багаторівневу комунікаційну стратегію:

- розробка та постійне оновлення «Дорожньої карти ветерана» — уніфікованих, інфографічних та зрозумілих алгоритмів дій у різних життєвих ситуаціях (від протезування до започаткування бізнесу);
- активне використання цифрових інструментів: створення автоматизованих чат-ботів у месенджерах, інтегрованих з муніципальними порталами послуг, які здатні миттєво генерувати відповіді на типові запити та формувати індивідуальні переліки необхідних документів;
- інформаційна присутність у точках дотику: розміщення інтерактивних інформаційних терміналів та адаптованих друкованих матеріалів у місцях первинного контакту, зокрема в Територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), військових шпиталях, цивільних поліклініках та ЦНАПах. Інформація має бути доступною ще до того, як ветеран розпочне процес оформлення статусів.

Перехід до моделі «проактивної (випереджальної) допомоги».

Стратегічною метою модернізації є зміна парадигми соціальної роботи з реактивної (очікування звернення клієнта) на проактивну (ініціювання допомоги державою). Соціальні служби, спираючись на дані взаємопов'язаних реєстрів, повинні першими контактувати з ветераном чи його родиною на етапі демобілізації або повернення з лікування. Такий підхід передбачає проведення комплексної оцінки потреб (скринінгу) родини ще до виникнення гострих

кризових ситуацій. Це дозволить пропонувати превентивні заходи підтримки (від надання побутової допомоги до забезпечення юридичного супроводу), не чекаючи особистого звернення особи до державних органів, що мінімізує психологічний бар'єр у проханні про допомогу.

Реалізація запропонованих організаційно-управлінських заходів дозволить трансформувати систему соціальної підтримки з формальної, обтяженої бюрократією процедури на клієнтоорієнтований інструмент, здатний реально покращити якість життя захисників. Важливо підкреслити, що імплементація цих рекомендацій не вимагає критично великих додаткових видатків з державного бюджету. Вона базується переважно на оптимізації існуючих ресурсів, цифровізації та докорінній зміні самої філософії надання соціальних послуг — від шаблонного «виконання функцій» до індивідуалізованого вирішення проблем людини.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі сформульовано конкретні стратегічні та практичні рекомендації, спрямовані на комплексну модернізацію системи соціальної підтримки захисників України. Основні результати розробки пропозицій зводяться до таких ключових положень:

По-перше, доведено, що цифровізація та міжвідомча взаємодія мають стати основою нової сервісної моделі держави. Обґрунтовано необхідність впровадження повноцінного «єдиного вікна» на базі ветеранських просторів у ЦНАПах та подальшого розширення функцій екосистеми «Дія» (зокрема, запровадження автоматичного надання статусів, повноцінного електронного кабінету ветерана та повної цифровізації медичної документації ВЛК і МСЕК). Це

дозволить усунути бюрократичні бар'єри та зробити державну підтримку прозорою, доступною та оперативною.

По-друге, визначено, що ключовим фактором успішного повернення до цивільного життя є розбудова інклюзивної психосоціальної інфраструктури. Наголошено на важливості створення мережі транзитних центрів декомпресії в кожній області, що забезпечать екологічний перехід військовослужбовців до мирного життя. Залучення ветеранів як менторів у рамках масштабування принципу «рівний-рівному», у поєднанні з роботою професійних кризових психологів та соціальних працівників, дозволить створити безпечне середовище для ментального відновлення, мінімізації наслідків ПТСР та повної реінтеграції у громаду.

По-третє, встановлено, що підвищення адресності допомоги вимагає системних, але дієвих інституційних кроків на рівні територіальних громад. Запропоновані практичні рекомендації включають розгортання локальних кризово-інформаційних «гарячих ліній», спеціалізовану перепідготовку соціальних працівників за стандартами травмоінформованого кейс-менеджменту та подолання інформаційного вакууму шляхом поширення «дорожніх карт» ветерана. Особливий акцент зроблено на необхідності переходу від реактивної до проактивної (випереджальної) моделі соціальної роботи.

Узагальнюючи результати дослідження, можна констатувати, що імплементація запропонованих змін дозволить перейти від застарілої патерналістської системи пілґ до сучасної людиноцентричної системи супроводу та розвитку. Головним результатом таких реформ стане формування інклюзивного середовища, у якому кожен ветеран та ветеранка матимуть змогу реалізувати свій потенціал, відчуючи себе захищеними, економічно незалежними та затребуваними суспільством.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного комплексного теоретико-емпіричного дослідження системи соціальної підтримки військовослужбовців та ветеранів в умовах повномасштабної війни було вирішено всі поставлені завдання та досягнуто мети роботи. Дослідження підтвердило, що безпрецедентні виклики, перед якими постала Українська держава, вимагають докорінної трансформації філософії, інструментарію та інституційних механізмів соціальної роботи з комбатантами та їхніми родинами.

Аналіз теоретико-методологічних засад дозволив встановити, що в умовах сьогодення соціальна допомога та підтримка військовослужбовців еволюціонувала з вузькогалузевої функції до фундаментальної складової національної безпеки. У роботі було чітко розмежовано поняття «соціального захисту» як статичної системи законодавчих гарантій та «соціальної підтримки» як проактивної, індивідуалізованої допомоги у подоланні кризових життєвих обставин. Доведено, що роль соціального працівника у цій системі є критично важливою: він має виступати не формальним реєстратором паперових заяв, а кваліфікованим кейс-менеджером, здатним здійснювати правову, психологічну та соціальну навігацію ветерана у складному бюрократичному просторі.

Дослідження нормативно-правової бази засвідчило, що Україна володіє розгалуженим законодавчим підґрунтям, основу якого становлять Конституція України та профільні закони, що регулюють статус ветеранів та військовослужбовців. Водночас виявлено глибокий дисонанс між широким переліком задекларованих пільг (понад 40 видів) та їхньою практичною реалізацією. Головними перешкодами на шляху імплементації законів є надмірна бюрократизація процедур підтвердження статусів (УБД, особи з інвалідністю внаслідок війни), фрагментованість відомчих реєстрів та наявність «незабезпечених мандатів», коли обов'язок фінансування пільг перекладається на

місцеві бюджети без відповідних дотацій, що створює територіальну нерівність у доступі до послуг.

Аналіз практичного досвіду та діючих інструментів соціальної підтримки показав, що держава перебуває в процесі концептуального переходу від неефективної патерналістської (пільгово-компенсаторної) моделі до політики стимулювання самореалізації. Найбільш успішними механізмами сучасної державної політики визнано ініціативи, спрямовані на економічну реінтеграцію: програму пільгового іпотечного кредитування «ЄОселя», грантові програми для ветеранського бізнесу «Власний шлях» («ЄРобота») та розширення освітніх можливостей через надання ваучерів на навчання від Державної служби зайнятості. Значним проривом стала цифровізація послуг через екосистеми «Дія», «Армія+» та портал «е-Ветеран», що дозволило мінімізувати корупційні ризики та частково усунути черги.

Окрему увагу в дослідженні було приділено ролі недержавного сектору. Обґрунтовано, що громадські організації та волонтерські рухи стали рівноправними партнерами держави. Вони виконують функцію «соціальних інноваторів», тестуючи гнучкі моделі підтримки (як-от мобільні хаби, правозахисна адвокація поранених, впровадження інституту помічника ветерана), які згодом імплементуються на державному рівні. Діяльність таких інституцій, як «Veteran Hub», «Принцип», «Юридична сотня» та «Повернись живим», доводить, що синергія державних ресурсів та громадського контролю є єдиним дієвим механізмом утримання соціальної стабільності під час пікових навантажень.

Попри позитивні зрушення, у роботі систематизовано низку гострих проблем, які гальмують процес соціальної підтримки. Серед них: тривале збереження паперового документообігу під час проходження військово-лікарських (ВЛК) та медико-соціальних експертних комісій (МСЕК); дефіцит фінансово-економічної спроможності держави; гострий кадровий голод на

клінічних психологів та фахівців із реабілітації, особливо у віддалених територіальних громадах. Крім того, виокремлено гендерно-специфічні виклики, які потребують термінової адаптації медичного, логістичного та психологічного забезпечення до потреб стрімко зростаючої кількості жінок-військовослужбовців у лавах Сил оборони.

Для подолання виявлених проблем у роботі розроблено комплекс практичних рекомендацій, структурованих за трьома магістральними напрямками.

По-перше, у сфері оптимізації міжвідомчої взаємодії аргументовано необхідність повноцінного запуску «єдиного вікна» на базі ветеранських просторів у ЦНАПах. Ключовим завданням визначено перехід до моделі «проактивної допомоги», коли держава, використовуючи систему взаємодії баз даних («Трембіта», ЄДРВВ, «Оберіг», eHealth), автоматично ініціює надання пакету послуг ветерану у момент його демобілізації або поранення, не чекаючи особистого звернення та збору паперових довідок.

По-друге, обґрунтовано архітектуру розвитку системи психосоціальної реабілітації. Спираючись на досвід країн НАТО, запропоновано розбудувати загальнонаціональну мережу транзитних центрів декомпресії. Доведено, що створення буферного етапу між зоною бойових дій та цивільним життям, у поєднанні з методами фізіологічного відновлення та психоедукації, є найдієвішим механізмом превенції посттравматичного стресового розладу. Для подолання бар'єрів у зверненні за психологічною допомогою рекомендовано інституалізувати програми менторства «рівний-рівному», підготувавши ветеранів-консультантів для роботи у громадах.

По-третє, розроблено пропозиції щодо посилення адресності допомоги на локальному рівні. Вони включають створення децентралізованих «гарячих ліній» у громадах, подолання інформаційного вакууму через впровадження

інтерактивних «дорожніх карт» та спеціалізовану підготовку соціальних працівників за стандартами травмоінформованого підходу.

У загальному підсумку, проведене дослідження доводить, що успішна соціальна підтримка військовослужбовців та їх реінтеграція — це двосторонній процес. Він вимагає не лише державних фінансових гарантій, але й готовності територіальних громад створювати інклюзивне, безбар'єрне та емпатичне середовище. Реалізація запропонованих заходів дозволить остаточно відійти від застарілої моделі опіки над «вразливою категорією» та побудувати систему, в якій кожен ветеран і ветеранка зможуть повноцінно розкрити свій потенціал, ставши лідерами та активними рушіями післявоєнної відбудови України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Семигіна Т. В. Сучасна соціальна політика: навч. посіб. К.: Академія, 2020. 232 с.
2. Тюптя О. В., Іванова І. Б. Соціальна робота: теорія і практика: навч. посіб. К.: Знання, 2018. 408 с..
3. Стасюк В. В., Безбах В. Г. Соціальна робота у Збройних Силах України: особливості та пріоритети. *Військова освіта*. 2022. № 2 (46). С. 115-124.

Має бути не менше 40 посилань